

A PROPÒSIT DE L'“AFFAR”

Josep Ma Vidal

Entre les obres poc conegudes de Ramon Llull, n'hi ha una que per la seva originalitat i pintoresquisme, hauria d'haver tengut més sort a l'hora de la seva difusió. Em referesc al *Libre del sisè seny*, o *Libre de Affatus*, opuscle escrit a Nàpols l'any 1929, encara inèdit.

Dins el vastíssim opus lul·lià s'ha d'incloure entre els llibres filosòfico-científics, en particular entre els de Psicologia, ja que el seu objecte és “*ensercar seyn no conegut per los antics ensercadors de les coses naturals*”,¹ que l'autor anomena *affat*.

2. EL TITOL

El neologisme que Llull utilitza per referir-se a aquest sentit és el d'“*affatus*”, paraula repetida cinquanta-tres vegades dins el manuscrit, en diverses variants gràfiques: *efatus* (vint-i-dues); *effatus* (onze); *afatus* (quinze); *affatus* (cinc). Evidentment es tracta d'un

l·latí, encara que no es pugui precisar si s'ha de derivar del participi d'EFFARI (= dir, anunciar, divulgar, parlar...), o d'AFFARI (= dirigir la paraula a, parlar), o dels substantius llatins més moderns EFFATUS, US (= parla, pronunciació, narració, predicció, vaticini), o AFFATUS, US (= col·loqui, conversació).² El fet que siguin paraules semànticament i fonèticament molt emparentades, l'assimilació -FF F-, i la neutralització A-/E- en català, expliquen aquesta vacil·lació.³

D'altra part, la novetat de la forma fa que alterni amb *loquitiu* (dues vegades), *loquutus* (una), *efatiu* (tres), *effatiu* (una), o amb les perifrasis *potencia loquitiva* (cinc), *lo seyn no conegut* (dues), *seny qui forma la vou* (una), *lo vj.^{en} seyn* (dues).

A les obres posteriors aniran alternant les formes gràfiques *afatus*,⁴ *effatus*,⁵ *efan*⁶ i a partir d'elles sorgirà el verb *effar*,⁷ *efar*, *esfar*.⁸

(1) Totes les referències i cites de l'obra s'han pres del manuscrit Hisp. 60 de la Bayerische Staatsbibliothek de Munich. Aquí f. 93ra. Cfr. n. 2.

(2) Cfr. ERNOUT, A.; MEILLET, A.: *Dictionnaire Étymologique de la Langue Latine. Histoire des mots*. Klincksieck, Paris 1979⁴, pp. 217; 220; 245-246. GAFFIOT, Felix: *Dictionnaire illustré Latin-Français*. Ed. Hachette, Paris 1934, pp. 33; 38; 572. MARTIN: *Les mots latins groupés par familles étymologiques de la langue latine*. Ed. Hachette, Paris 1980; pp. 85-86.

(3) DAGENAIS, John: “Speech as the sixth sense - Ramon Llull's Affatus” a *Estudis de Llengua, Literatura i Cultura Catalanes. Actes del I Col·loqui d'E.C. a Nord-Amèrica*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1979; pp. 157-169. Cfr. p. 159, nota 7.

(4) *Obres de Ramon Llull* (O.R.L.), XI, p. 117, nota 1.

(5) O.R.L., XI, pp. 117, 124, 125, 145; XIII, p. 68.

(6) O.R.L., XI, p. 146, nota 2.

(7) O.R.L., XI, pp. 126, 129, 146; XXI, p. 206.

(8) O.R.L., XXI, p. 206.

Dins els manuscrits llatins predomina la forma *affatus*,⁹ adoptada com a norma a totes les edicions.¹⁰

3. ELS MANUSCRITS

Tot i ésser una obra que apareix als catàlegs més antics,¹¹ al començament del nostre segle no se'n coneixia cap manuscrit català, i només hi havia confuses notícies dels llatins.¹²

Avui en coneixem dos de catalans i cinc escrits en llatí.¹³

Dels catalans, el més interessant és el de la Bayerische Staatsbibliothek de Munich, perquè és el més complet i més antic de tots.¹⁴ Ocupa les pàgines 93r-101r del Manuscrit Hisp. 60. Salvador Galmés l'ha descrit detingudament: "101 fols de paper, de 26 x 18 cm., numerats modernament, escrits tots de la mateixa mà a doble columna de 24 a 28 línies. La lletra és cursiva corrent i de bon llegir, l'ornamentació sobria amb inicials historiades bicolores, les invocacions, rubriques i calderons en vermell. El catàleg la data del XV^e. s., però En M. Obrador creia que tant o més podia ésser del XIV^e. i àdhuc de la darrerria del XIII^e. Nosaltres, recolzats en els caràcters interns de lèxic i grafia, no dubtam de calendar-lo a la primera mitat del XIV^e. El ms. està una mica malmès: forats d'arna, taques d'humitat, fulles adobades, rosecs de tinta, però la lliçó és gairebé íntegra. Bibliogràficament és interessantíssim, si més no, per contenir quatre obres lul·lianes de les quals no

en sabem altre text català..."¹⁵ Quant a la datació, Probst¹⁶ el creu del segle XV, i per les característiques de la lletra creu que la còpia, probablement, fou obra d'un franciscà anglès.

L'altre manuscrit català és més modern i molt incomplet. Es troba a l'Arm. 5, nombre 101 de la Biblioteca del Col·legi de Sant Patrici i de Sant Isidor dels franciscans irlandesos, a Roma. Per la descripció que en fa Llorenç Pérez,¹⁷ sembla que n'hi falta quasi una tercera part, la del principi. Salvador Galmés el data a la darrerria del segle XV; de la transcripció diu que "és feble i presa de bons originals, però tendeix una mica a modernitzar l'ortografia i el lèxic".¹⁸

Els manuscrits llatins són més moderns i més abundants:

1) Bernkastel-Kues, St. Nicolaus-Hospital (Cusanus Stift, ms. 83, ff. 214-218). Es del segle XV i probablement fou escrit pel cardenal Nicolau de Cusa. Comença: *Investigatio sexti sensus quem appellamus affatum*.¹⁹

2) Biblioteca Vaticana, Ottobonià llatí 409. També del segle XV. El *Liber de sextu Sensu* ocupa els fols 124v.-132v. El copià Guillem Pagès.²⁰ Va ésser d'Antoni Serra i després de la Biblioteca de Joan Angelo, Duc d'Altaemps.²⁰

3) Biblioteca Vaticana, Ottobonià llatí 1278. F. 105vb-108rb. *De investigatione sexti sensus, quem appellamus affatum*. Segle XV. L'escriu Ludovicus

(9) *Beati Raymundi Lulli opera omnia*. V. I-X, Magúncia 1721-1742 (M.O.G.). *Raymundi Lulli opera latina*. V. I-VIII..., 1959..., preparada per L'Institut Raymund Lull de Friburg (R.O.L.).

(10) Evidentment es tracta de variants gràfiques, no fòniques.

(11) Des del catàleg de 1311 als més moderns del nostre segle, sempre hi trobam aquesta obreta.

(12) AVINYÓ, Joan: *Les obres autèntiques del Beat Ramon Lull*. *Repertori bibliogràfic*. Obradors Horta, Barcelona 1935; p. 120. LITTRÉ, M.: *Histoire littéraire de la France*. (T. XXIX). Welter Ed., Paris 1886; p. 300.

(13) DAGENAI, J.: *Op. Cit.*, p. 160, notes 8 i 9.

(14) A Palma se'n troba una fotocòpia i una transcripció mecanografiada a l'arxiu del Convent de Sant Francesc, procedent del material d'En Salvador Galmés per a l'edició de les O.R.L. Cfr. PEREZ MARTINEZ, L.: "Los fondos manuscritos Lulianos de Mallorca", a *Estudios Lulianos*, II, III, IV, V, 1958-1961. V, p. 143.

(15) O.R.L., XVII, p. XX.

(16) PROBST, Jean Henri: *Caractère et origine des idées du Bienheureux Raymond Lulle (Ramon Lull)*. Ed. Privat, Toulouse 1912; p. 332.

(17) *Los fondos lulianos existentes en las bibliotecas de Roma*. Iglesia nacional española, Roma 1961; p. 102.

(18) O.R.L., XX, p. 327.

(19) Està descrit a R.O.L., I, pp. 26-29.

(20) R.O.L., I, p. 59. PÉREZ MARTÍNEZ, L.: *Op. Cit.*, pp. 56-59.

Britos. Va pertànyer a Joan Martí de Figuerola, a la Universitat de Mallorca i a la Biblioteca dels ducs d'Altaemps.²¹

4) Biblioteca Vaticana. Ottobonià llatí 1405. Segle XV. *Liber de Affatu*, fols 179ra-183va. El copista de part del manuscrit és Fr. Héctor Morell, carmelita. Gran part del manuscrit és còpia literal de l'Ottobonià 405. Procedeix de la biblioteca dels ducs d'Altaemps i de la Universitat de Mallorca.²²

5) Biblioteca Nazionale Centrale Vittorio Emanuele II. Roma. Fondi minori 1832. Fols 780-799. *Liber de Affatu*. Segle XVI. Prové de la biblioteca del convent de S. Francesco di Paola.²³

4. EDICIONS

Probst²⁴ n'edità les transcripcions d'un parell de fragments del manuscrit català de Munich. Corresponen al principi de l'opuscle i al final de la tercera i de la quarta parts; en total no arriben a tres pàgines. Això no ha impedit que hagin anat sorgint notes fantasma i al·lusions a l'edició del llibre.²⁵

Totes les referències a l'edició catalana es redueixen a la dels fragments senyalats, i no permeten parlar ni tan sols d'"edició extractada".²⁶ Les de l'edició llatina²⁷ també provenen de notes mal posades, que confonen el passatge de la *Lectura Artis Inventivae et Tabulae Generalis*, on Lluïl parla llargament de l'Affat,²⁸ amb el llibre que ens ocupa.

L'edició d'aquest opuscle és així una tasca que s'ha de dur a terme.

5. ESTRUCTURA

INCIPIT —Invocació a Déu
—Títol del llibre

PRÒLEG —Finalitat de l'obra
—Modernitat del tema
—Pla i mètode

DIVISIÓ: I.-El sentit comú i els 5 sentits particulars
II.-Necessitat de l'Affat com a sisè sentit
III.-Impossibilitat de reduir l'Affat als 5 sentits
4 parts IV.-Definició de l'Affat

1a PART A) El sentit comú Vista
Oïda
B) Els 5 sentits coneguts Olfacte
Gust
Tacte

2a PART A) Deu arguments "de necessitat"
B) Deu arguments de coses "a hom necessàries"

3a PART L'Affat no és reductible als altres sentits ni potències: deu arguments.

(21) R.O.L., I, pp. 63-64. PÉREZ MARTÍNEZ, L.: Op. Cit., pp. 70-72.

(22) DE ALÓS, Ramón: "El manuscrito Ottoboniano latino 405. Contribución a la bibliografía luliana", a *Escuela Española de Arqueología e Historia de Roma*, "Cuadernos de trabajos", 2, Madrid 1914; pp. 97-128. R.O.L., I, p. 64. PÉREZ MARTÍNEZ, L.: Op. Cit., pp. 73-77.

(23) R.O.L., V, pp. 242-243. PÉREZ MARTÍNEZ, L.: Op. Cit., pp. 116-118.

(24) PROBST, J.H.: Op. Cit., pp. 332-334.

(25) Per exemple, el llibre de CUATRECASAS, Juan: *Ramón Llull, médico y filósofo*. Ed. Rocas, Barcelona 1977, a la p. 42, citant el catàleg de Ruiz Calonja, parla de l'edició catalana de 1912 i de la llatina de 1729.

(26) Així la qualifica CRUZ HERNÁNDEZ, M.: *El pensamiento de Ramon Llull*. Ed. Castalia, Valencia 1977; p. 377.

(27) Cfr., nota 25.

(28) M.O.G., V, p. 325.

	Definició
	Òrgan
4 ^a PART	L'affat Objecte
	Excel·lència
	Modernitat del descobriment
	Lloc
EXPLICIT	Data
	Invocació a Déu

6. CONTINGUT

Incipit: Es redueix, com és habitual, a una invocació a Déu i a la presentació del títol (f. 93ra).

Pròleg (f. 93ra-b): Comença indicant la finalitat del llibre i la modernitat del tema: "*A encerrar seyn no conegut per los antics...*". Sembla que Lluïl era conscient d'haver fet un gran descobriment, ja que insisteix en la mateixa idea a la darrera part del llibre: "*gran injúria es estada feta a el (affat) per los antics ensercadors de veritat en les coses naturals, car tant de temps ha estat no conegut*".²⁹ Aquesta afirmació se reitera a les seves obres posteriors quasi cada vegada que parla del sisè sentit.³⁰

Continua el pròleg anticipant el pla que seguirà el llibre. Acaba senyalant el mètode; un mètode típic de Ramon Llull: el de l'*Art inventiva* i la *Taula General*.

Divisió (93rb-93va): Enumera breument les quatre distincions en què es dividirà l'obra.

1^a part (93va-96rb): És la part més general. No fa altra cosa que explicar la teoria lul·liana dels sentits corporals —*visus, auditus, odoratus, gustus, tactus*— com a especificacions del *seny comu*. En aqueixa part no aporta res nou a les seves teories de la sensació.

2^a part (f. 96rb-99rb): Se subdivideix en dos apar-

tats, a cada un dels quals exposa deu arguments que, segons ell, demostren l'existència del nou sentit. Des del punt de vista científic és, potser, la part més fluïda i decepcionant, ja que els arguments són o bé "de conveniència", que no demostren res, o bé de "*reducció ad absurdum*", un absurd que no convenç gaire. L'únic que es demostra és la importància, utilitat i necessitat del llenguatge i la comunicació, però no se'n dedueix seriosament l'existència d'un sentit especial que el produeixi.

3^a part (f. 99rb-100vb): Aquí creu demostrar, d'una manera negativa, que l'affat no es pot reduir ni confondre amb cap altre sentit ni amb cap potència anímica. Hi ha un argument per a cada un dels sentits coneguts (vista, oïda, olfacte, gust, tacte), i altres cinc per a provar que tampoc no es pot confondre amb la llengua, ni amb la "*concepció de dins*", ni amb la imaginació, ni amb l'ànima racional, ni amb l'home. L'interès d'aqueixa part es troba en la distinció que fa entre la "*concepció interior*" i la "*vou*".³¹

4^a part (100vb-101rb): D'una manera breu dona la definició de l'affat —"*aquella potencia ab la qual animal manifesta en la vou a altre animal la sua concepcio*"—,³² el seu òrgan —"*la lenga*"—,³³ el seu instrument —"*lo moviment qui comensa en lo polmo... ve en la lenga e de la lenga en lo paladar, en los locs dels vocals e forma en la vou on es fora la manifestatio de la concepcio de dins*"—,³⁴ el seu objecte —"*la manifestacio de la concepcio de dins... en la vou, la qual afatus spacificca del son*"—,³⁵ la seva excel·lència i superioritat damunt els altres sentits —"*es doncs afatus pus noble sen que auditus e que neguns dels altres seyns, con sia asso que deus sia nomenable e no sia vesible, odorable, gustable ni palpable*"—.³⁶ Després d'aquest darrer argument teològic, torna a criticar els antics que no van saber descobrir una cosa "*tan evident*".³⁷

(29) F. 101rb.

(30) O.R.L., XI, p. 125. XXI, p. 62. XXI, p. 206. R.O.L., IV, p. 142. VIII, p. 100. Etc.

(31) Per a un estudi complet damunt tots els aspectes de la paraula lul·liana cfr. TRIAS MERCANT, Sebastián: *El pensamiento y la palabra. Aspectos olvidados de la Filosofía de Ramon Llull*. Facultad de Filosofía y Letras. Cuadernos de Filosofía. Palma de Mallorca 1972.

(32) F. 100vb.

(33) Ibid.

(34) Ff. 100vb - 101ra.

(35) F. 101ra.

(36) F. 101rb.

(37) Cfr., nota 29.

Explicit (f. 101rb): Gràcies a l'acabament sabem exactament on i quan fou escrit aquest tractat: Nàpoï, festa de Pasqua de 1294. Com sempre, les darreres paraules són una dedicació a Déu.

Quant al resultat de la lectura és francament decepcionant: és difícil arribar a la conclusió que pretén l'autor. Enlloc d'acabar convençut de l'existència de sis sentits, el lector només comprèn, d'una part la complexitat del món de la sensació, que no se pot explicar únicament per les informacions aportades pels cinc sentits clàssics, i sobretot la gran importància del llenguatge des de diferents punts de vista: el del pensament, el de l'expressió i el de la comunicació.

7. L'AFFAT A LES ALTRES OBRES DE RAMON LLULL

Fins a l'any 1294, se pot afirmar que ni la paraula "Affat" ni la idea d'un sisè sentit no es troba dins les obres lul·lianes.

Dins la producció anterior a aqueixa data només trobam una vegada "potència affativa", en el *Llibre de Contemplació*: "On nos, Sènher, per la potència racional confessam e atorgam la vostra bonea esser en major excellencia e en major noblea de vertut que hom no pot afigurar ne ymaginar: on per assò nos viram a la potencia affativa, e loam e beneym vostra sancta bonea".³⁸

Encara que Carreras y Artau³⁹ afirma que aquest és el primer lloc on es parla de l'afat sense desenvolupar-ne la idea, crec que per a mantenir aquesta afirmació, caldria abans fixar críticament el text. Potser en aquest passatge s'haurien d'admetre com a millors les variants

que en lloc d'"Affativa" escriuen "mutiva".⁴⁰ Així es comprendrien millor els capítols següents del *Llibre de Contemplació*.

En canvi, a les obres posteriors a 1294 trobam al·lusions freqüents a l'affat. En aquests casos sovint remarca la importància del modern descobriment.⁴¹ Dins aqueixes obres només sol repetir, de passada, idees ja exposades en el *Llibre del sisè seny*, però qualche vegada ens informa de nous aspectes d'aquest sentit:

A la *Lectura Artis Inventivae et Tabulae Generalis*, (any 1294-5) en referir-se a la finalitat de l'affat, afegeix, a la d'anomenar Déu, la de fer possible la ciència i els sagraments.⁴² I encara, al mateix lloc, explica, d'una manera molt pintoresca, que es pot considerar un sentit "primaverl": "affatus melius manifestat id quod conceptum est, in vere, quam in autumnno, et in aestate, quam in hyeme, et ideo cantant aves in vere et aestate, et homines sunt illo tempore hilariores in loquendo".⁴³

A l'*Arbre de Sciència* (any 1295-6) precisa que és el sentit que "porta pus de mèrit que tots (els altres sentits)",⁴⁴ "i porta més de utilitat que ls altres senys",⁴⁵ i és "el plus noble".⁴⁶

Al *Llibre de ànima racional* (any 1296) subratlla que l'affat és una font de pler: "així con lo cors qui s'adelita per lo effar, qui és lo vj.èn sen".⁴⁷ Igualment al *Liber proberbiorum* (any 1296): "sensitiva... per affatum sentit delectationem et tristitiam".⁴⁸

En el *Liber de praedicatione* (any 1304) explica que, com amb els altres sentits, també es pot pecar amb l'affat. El pecat que es comet amb l'affat és la mentida: "mendacium est illud peccatum, cui proprie pertinet

(38) O.R.L., II, p. 131.

(39) "En el cap. 27, párr. 3 del *Llibre de Contemplació en Déu* se habla de "potencia affativa"; pero esta idea no aparece desarrollada en el decurso de la obra", a CARRERAS Y ARTAU, Tomás, Joaquín: *Historia de la Filosofía Española*. C.S.I.C., Madrid 1939; p. 533.

(40) O.R.L., II, p. 131, nota 1.

(41) Cfr., nota 30.

(42) "Affatus tamen maxime est, ut per ipsum Deus nominetur, laudetur et illi serviat; et ut per ipsum sit habitus scientiae et septem sacramenta", a M.O.G., V, p. 325.

(43) Ibíd.

(44) O.R.L., XI, p. 125.

(45) Ibíd.

(46) O.R.L., XIII, p. 68.

(47) O.R.L., XXI, p. 206.

(48) M.O.G., VI, p. 15.

mentiri, et quod maxime deviat affatum a suo fine".⁴⁹

A la *Metaphisica nova et compendiosa* (any 1310) dedica alguns paràgrafs a comparar l'affat amb els altres sentits. A més de la superioritat ja exposada, resulta que és el "principalis instrumentum ad causandum scientias liberales... et etiam ad causandum artes mehanicas".⁵⁰

Al *De modo naturali intelligendi* (any 1310) en parla com d'una de les sis potències sensitives "cum quibus intellectus intelligit naturaliter".⁵¹ El mateix repeteix al *Liber de possibili et impossibili* (any 1310) utilitzant la metàfora de la font.⁵² Es en aquest darrer llibre on trobam explicada, des del punt de vista del sistema lul·lià, la superioritat del sentit descobert: "quod ipsa (potentia affativa) magis significat similitudines dignitatum Dei...".⁵³ Així, indirectament, afirma que és el sentit més apte per a comprendre l'Ars. Aquesta argumentació torna sortir al *Liber de divina existentia et agentia* (any 1311).⁵⁴

Al *Liber de forma Dei* (any 1311) presenta l'affat com el sentit amb què més es pot ofendre Déu: "¿Cum quo sensu homo magis peccet? Respondendum est quod cum affatu. Ratio huius est, quia est magis intensus et extensus, cum ipse incipiat in mente et perficiatur

in ore. Et plus est malum dicere contra Deum et contra veritatem, quam peccare per visum, et per auditum, etc. Et ideo, sicut homo magis potest acquirere peccatum per affatum, quam per alium sensum, plus potest acquirere de bono per affatum, quam per alium sensum".⁵⁵

Això no vol dir que la paraula formada per l'affat sia perfecta, o almenys la més perfecta. D'acord amb les escales del platonisme, per damunt aquesta "paraula sensual", produïda amb l'affat, hi ha la "paraula mental", la "paraula entellectual",⁵⁶ la "vocem Iesu Christi",⁵⁷ la paraula divina.⁵⁸

8. LES FONTS DE L'AFFAT

Un interrogant que encara no s'ha aclarit és el de l'origen d'aquest sentit. D'on li ve a Llull la idea d'un sisè sentit? La gran majoria dels lul·listes no es plantejgen el problema. Admeten que es tracta d'un descobriment original, on l'única font és el mateix Ramon Llull. Així, per exemple, el P. Pasqual,⁵⁹ J. Maura,⁶⁰ J. Borràs,⁶¹ J. Avinyó,⁶² E.W. Platzeck⁶³...

Altres estudiosos de Llull han suggerit possibles fonts que tammateix s'haurien de comprobar:

Carreras i Artau insinua que la idea procedeix dels estoics.⁶⁴

(49) R.O.L., III, p. 388.

(50) R.O.L., VI, p. 39.

(51) *Ibid.*, p. 189.

(52) *Ibid.*, p. 421.

(53) *Ibid.*, p. 442.

(54) R.O.L., VIII, p. 131.

(55) *Ibid.*, p. 99.

(56) Cfr. *Libre dels Angels*, O.R.L., XXI, pp. 354-365; *Liber de forma Dei*, R.O.L., VIII, p. 74.

(57) *Liber de praedicatione*, R.O.L., IV, p. 157.

(58) *Félix de les meravelles del món*. Ed. de Jeroni Rosselló, Palma de Mallorca 1903, p. 94.

(59) *Vindiciae Lullianae*, Avenione 1778, I, p. 205. Les qüestions lingüístiques que preocupaven als lul·listes del XVIII se troben estudiades per TRIAS MERCANT, Sebastián: "Hermenéutica y lenguaje en la filosofía lulista del siglo XVIII", a *Mayurqa*, VI, 1971, pp. 35-60.

(60) MAURA, Juan: "El verbo sensible y el sexto sentido", a *Revista Luliana*, núm. 47-48, 49, 50, 51, 1905-1906.

(61) BORRÁS, J.: "Un sexto sentido: El Affatus" a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, vol. XV, 1914-1915, pp. 19-26.

(62) AVINYÓ, Joan: *El terciari franciscà Ramon Llull Doctor Arcangèlic y martir de Crist*. Tip. de Nicolau Poncell, Igualada 1912; p. 598.

(63) Raimund Lull. *Sein Leben - Seine Werke. Die Grundlagen Seines Denkens (Prinzipienlehre)*. Verlag L. Schwann Dusseldorf, II, 1964; p. 26, nota 62.

(64) A RAMON LLULL: *Obres Essencials*. Ed. Selecta, Barcelona 1957, I, p. 1041, nota 23: "La doctrina de l'affatus, poc corrent entre els medievals, és d'ascendència estoica".

Armand Llinars senyala cap a Tertul·lià: "D'ou lui vient cette idée nouvelle? A-t-il eu connaissance en 1294 du De Anima de Tertullien ou d'un ouvrage plus récent et plus particulier? On sait que chez Tertullien (De Anima, 6), l'effatus c'est le langage, la parole: "Ab illa (= anima) est enim impingi et pedes in incessum, et manus in contactum, et oculos in conspectum, et linguam in effatum" (P.L. 2 col. 654). Cette remarque a-t-elle été le point de départ des réflexions de Lulle? Il est impossible de l'affirmer".⁶⁵

John Dagenais creu que s'ha de pensar en possibles influències àrabs del naṭīqah: "Another possible source for the idea is the Rasā'il (Epistles) of the Ikhwān al-Ṣafā' (the "Sincere Brethren" or the "Brethren of Purity"). In the Brethren's view of the human mind, there were five "spiritual" or "internal" senses corresponding to the five physical senses. Among these spiritual senses was one called natiqah or "speech"... The popularity of the Epistles of the Brethren of Purity in medieval Spain makes worthy of serious consideration as a source for Lull's affatus".⁶⁶

Personalment crec que el qui desitgi investigar les fonts de l'affat també haurà de pensar en alguns passatges d'En Llull de procedència bíblica, on, d'una manera implícita es parla de la facultat humana de la paraula com una potència independent. Em referesc a les al·lusions que fa Llull als miracles de Jesucrist en què els sords hi senten i els muts parlen.

En aquest sentit és molt significatiu el sermó XL del *Liber de praedicatione*,⁶⁷ on glosa el verset de l'evangel·li de Sant Marc, 7, 37 (*Bene omnia fecit. Surdos fecit audire, et mutos loqui*), i dedica un paràgraf a explicar les excel·lències de l'affat.⁶⁸ De totes maneres aqueixa cita no és massa vàlida com a argument perquè el *Liber de praedicatione* fou escrit deu anys després que el *Li-*

bre de Affatus. El valor que pugui tenir és únicament contextual: dins la cultura medieval, la creença en miracles de muts que recobren la paraula pot fer pensar en una facultat de parlar diferent dels altres sentits. Llull podria haver-se inspirat en la Bíblia.

INTERPRETACIONS

Fins al nostre segle es pot afirmar que els lul·listes exposaven, admirats, que Llull havia descobert un nou sentit sense intentar problematitzar el fet. Darrerament trobam opinions per a tots els gusts: des dels que veuen en l'affat una raresa més d'En Llull, fins els qui opinen que això el fa predecessor de la Psicologia moderna.

Entre els primers, pot servir d'exemple l'obra d'En Weyler,⁶⁹ quan afirma textualment: "La admisión de este sentido tan complejo, pone de manifiesto, el escaso conocimiento que tenía el autor de las facultades cerebrales."⁷⁰ Aqueixa i altres teories lul·lianes el duen a concluir: "Los pormenores que se refieren al hombre, dejan mucho que desear, se resienten de la poca elevación con que suele tratar todas las materias, y del influjo de sus principios filosóficos poco acordes con la verdadera naturaleza".⁷¹

Dins la tendència oposada hi trobam la postura del bisbe Joan Maura,⁷² qui identifica el "sentit muscular", descobert a finals del segle passat, amb l'affat. Així resulta que En Llull s'ha anticipat sis segles a la moderna Psicologia. Encara que J. Borrás⁷³ demostrà, quasi immediatament després, que l'affat no es pot relacionar amb el "sentit muscular", aqueixa interpretació es troba dins obres molt posteriors:

Joan Avinyó, encara al 1935 escriu: "Segons Llull, el sisè sentit experimenta una mena de sensacions provocades pel plaer, per l'ira i altres passions... Les teories modernes que admeten un sisè sentit ens diuen que el

(65) Raymond Lulle philosophe de l'action. Ed. P.U.F., Grenoble 1963; p. 302.

(66) DAGENAI, J.: Op. Cit., p. 160, nota 10. A la p. 169 indica també que s'ha de tenir en compte la Teologia lul·liana, com a possible font.

(67) R.O.L., IV, pp. 156-159.

(68) Ibid., p. 157.

(69) WEYLER Y LAVIÑA, Fernando: *Raymundo Lullio juzgado por sí mismo*. Imp. de F.J. Gelabert, Palma de Mallorca 1866.

(70) Ibid., p. 129-130.

(71) Ibid., p. 504.

(72) MAURA, Joan: Op. Cit.

(73) BORRÁS, J.: Op. Cit.

seu òrgan adequat és molt extens, car està format per una gran xarxa de nervis craneans i espinals, i llurs fibres, singularment les d'aquest últims, van a parar en els múscles i parts veïnes. La dificultat més grossa consisteix en separar el sentit muscular del sentit del tacte, es a dir, en suprimir tota intervenció possible entre els nervis i la pell. Així és que aquest sisè sentit es considerat d'igual categoria que els cinc restants, i fins es pot considerar com el sentit fonamental i primer, perquè encara que cada un dels cinc sentits té llurs sensacions i percepcions pròpies i exclusives, el sentit muscular eixampla tant la seva jurisdicció, que envaeix el camp dels altres i rep i aprofita les impressions de tots ells".⁷⁴

Dins la mateixa línia continua més tard Agustí Esclassans: "Les principals teories modernes que estableixen aquesta existència d'un sisè sentit coincideixen amb la de Llull, i en el fons no fan més que desenvolupar-la".⁷⁵

Platzeck afirma, sense dir perquè, que gràcies a aquest llibre Llull pot ser considerat com un psicòleg modern; per la relació que hi ha entre l'affat i el llenguatge-revelació: "Über den sechsten Sinn, den motorischen Sprachsinn, dessen Entdeckung als eigenen Sinn sich Lull zeitlebens zugute hält und wodurch er heute noch als moderner Psychologe gelten könnte".⁷⁶

Crec que des de l'òptica de l'home actual la interpre-

tació més adequada és la de J. Dagenais quan afirma: "Llull's 'proof' of the existence of a sixth sense in Lo sisen seyn, it must be confessed, is totally inadequate... The significance of Lo sisen seyn is not in the proof but in what it reveals to us about the importance of speech in Llull's vision of the world".⁷⁷

10. CONCLUSIÓ

La importància de l'affat com a descobriment és molt relativa i secundària dins l'obra de Llull, i els arguments per a provar-ne l'existència ens semblen d'una ingenuïtat i un pintoresquisme molt poc científics. L'interès que pot tenir l'obra s'ha de referir, indirectament a les teories lul·lianes sobre el llenguatge: el llenguatge com a concepció, com a creació, com a pensament, com a manifestació, com a revelació, com a comunicació i com a font de tota possible ciència o coneixement.

En realitat, darrera aquesta obra, com en el fons de tota obra de Ramon Llull, hi ha el teòleg, el místic i el missioner, que utilitza el llenguatge per a una finalitat ben concreta i pragmàtica: reduir el pluralisme del seu món a una unitat cristiana. Potser inventant un sentit corresponent al llenguatge volia evitar que, en un futur llunyà, l'acusassen d'haver manipulat una "superestructura", o desitjava que al 1981 servís per a batejar una revista.

(74) AVINYÓ, Joan: *Les obres autèntiques...* Op. Cit., pp. 119-120.

(75) ESCLASANS, Agustí: *La Filosofia de Ramon Llull (Curs en quatre volums)*. Obr. Duran i Alsina, Barcelona 1956, IV, p. 15.

(76) PLATZECK, E.W.: Op. Cit., p. 26.

(77) DAGENAI, J.: Op. Cit., p. 164.